הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת סנהדרין – דף נט

עיונים על הדף

האם מותר ללמד תורה לעכו"ם?

מבואר בגמ' שעכו"ם למד תורה חייב מיתה, התירו לו ללמוד את ההלכות שנזקק להם לצורך קיום ז' מצוות של בני נח, ולפי דברי רבי מאיר הנזכר בברייתא כאשר לומד תורה הרי הוא ככהן גדול, אולם לא התירו לו ללמוד ו"לעסוק" בדברי תורה. במאירי לפנינו כתב שלא לתת לו ללמוד תורה כדי שלא יחשבו שהוא יהודי ויטעו אחריו.

בסוף מסכת בב"מ *(קיט, א)* מבואר שאמרו הלכה לשבור מלכה, מיהו "שבור מלכא", כתב רש"י *(ד"ה קמיה)* לי נראה שבור מלכא ממש, ומלך פרס היה ובקי בדינים. וא"כ צריך להבין איך לימדו תורה גוי, והרי מבואר בכמה סוגיות שאין ללמד תורה גוי.

אמנם הלכה זו לא נמצאת בשו"ע, כי אם לגבי עבד *(יו"ד רסז, עא)* שאין ללמדו תורה ואם למדו תורה יצא לחירות. וכבר עמדו בכך רבוותא מדוע לא נזכר דבר מפורש לגבי עכו"ם.

בגמ' חגיגה *(יג, א)* "אמר רבי אמי אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום".

שאלו תוס' *(שם ד"ה אין מוסרין)*, היה קשה להר"ר אלחנן תיפוק ליה דעובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה כדאמר בפרק ד' מיתות *(הסוגיא לפנינו)* עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה והמלמדו עובר אלפני עור לא תתן מכשול. ביארו תוס', שמדובר שיש גוי אחר שיודע תורת ישראל, ואם היהודי לא ילמד את הגוי, ילמד תורה מגוי, א"כ לא מוגדר כתרי עברי דנהרא שרק באופן כזה עוברים על איסור לפני עוור, ולכן אמר רב אמי שאף שאין חשש של לפני עוור יש איסור מצד "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום".

חידוש גדול כתב בטורי אבן *(שם)* ע"פ מה שנחלקו בגמ' מה הטעם גוי העוסק בתורה חייב מיתה, האם משום שתורה ציוה לנו מורשה קהלת יעקב, למ"ד קוראים "מורשה" והתורה ברשות עם ישראל וגוי שלמד הוא גוזל את התורה מעם ישראל. מ"ד אל תקרי מורשה אלא מאורסה וגוי הלומד תורה כבא על נערה המאורסה. נוקט הטורי אבן רבי אמי שלמד שאין מוסרים דברי לעכו"ם ביאר משום גזל, וא"כ כדין של דיני ממונות כאשר הישראל מלמדו תורה אין בכך איסור מחמת "תורה ציוה לנו משה" שהרי הישראל מלמדו ונתן לו רשות, ואף שהתורה שייכת לכל ישראל ורק הוא התיר ולא כלל עם ישראל נתנו רשות לגוי, בכ"ז בשותפים כאשר אחד נותן רשות לחברו להשתמש יכול עכב השותף השני רק כאשר יש לו חסרון וכאן שאין חסרון לשאר השותפים אין חיוב לגוי, ורק מחמת דברי רבי אמי "לא עשה כן", יש לאסור.

והרבה מגדולי האחרונים תמהו תמיהה רבתא על דברי חידושו של הטורי אבן.

בהגהות מהרי"ץ חיות *(נדפס בסוף מסכת ב"מ)* הביא את הסוגיא הנזכרת במסכת חגיגה ושאל א"כ איך למדו את שבור מלכא תורה. וביאר היות וקיי"ל לפי המבואר במסכת ע"ז שמותר ללמדם ז' מצוות בני נח, ואחד ממצוות בני נח "דינים", והסוגיא לפנינו בדין שייכות הירק לבעלי הגינות הוא בכלל דינים, מותר ללמד את בן נח.

בשו"ת ציץ אליעזר *(חלק כא סימן כה)* דן בעניין הנזכר בהקשר לימוד תורה לגוי הבא להתגייר ובהקדמה לנושא הביא בנידון שלנו, פוסק הרמב"ם *(מלכים י, ט)* עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה, לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד וכו'.

ויש איסור מיוחד על ישראל שלא ללמדם החוקים והמשפטים כפי שהבאנו לעיל מהסוגיא בחגיגה.

הרמב"ם במשנה תורה לא מזכיר את הדין כלפי ישראל שאין מוסרין דברי תורה לעכו"ם. ביאר הציץ אליעזר, כנראה שבדרך כלל נכלל זה בהלכה הפסוקה שפסק בהלכות מלכים דעכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה.

והרמב"ם בתשובותיו *(שו"ת פאר הדור נ)* נשאל על שניהם יחד "אם מימרת רבי יוחנן גוי שעוסק בתורה חייב מיתה אם זה הלכה, ואם צריך לימנע כל בר ישראל אשר ילמד דבר מהמצות הנלמדים משבע מצות, או לא", ועל שניהם יחד השיב, דהלכה הוא ללא ספק ואם תהיה יד ישראל תקיפה עליהם ימנע מתלמוד תורה עד שיתגייר, והתיר ללמד רק המצות והשכר והעונש כי יש כמה מהם שיחזרו למוטב עיי"ש. וכתב הציץ אליעזר, שכוונת הרמב"ם ללמדם רק המצות הנלמדים משבע מצות אשר על זה היתה השאלה שנשאל.

בגמ' בב"ק *(לח, א)* אמרו וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם קראו ושנו ושלשו וכו', שואלים התוס' *(שם ד"ה קראו)* איך עשו זאת, הא אמרינן בחגיגה המלמד תורה לעובד כוכבים עובר בעשה דמגיד דבריו ליעקב, ומתרצים, א. עשו בעל כורחם מחמת ציווי המושל, ולא חייבים למסור עצמם על ענין זה. ב. עשו עצמם גרים כדאיתא בספרי בפרשה אף חובב עמים ע"ש.

מבואר מדברי התוס' שהאיסור ללמד תורה לגוי הוא איסור מחולט, עד שהוצרכו לבאר את המעשה המבואר שם בגמ' שלא יסתור את דברי רבי אמי בגמ' בחגיגה הנזכרת.

וכתב הים של שלמה *(שם סימן ט)*, וז"ל "משמע מכאן דלא שרי ללמוד תורה לגוי אף משום שלום מלכות, וק"ו משום שכר הנאה, אם לא בגזירה והכרח". ומוסיף הים של שלמה "ואוי להם לאותם שנמצאו במדינת ספרד ולועז וארץ ישמעאל הלומדים תורת ד' עם האומות בעבור הנאתן ותשלומי שכרן הם המלמדים בנים לע"ז, כי אח"כ הם מהפכים למינות כאשר שמענו וראינו בעו"ה, וד' מסר התורה בקבלה למשה לומר ליהושע ויהושע לזקנים וכו', ולא הניח לכתוב תורה שבעל פה כדי שלא יהפכו למינות כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר, א"כ אותן האנשים החטאים בנפשותם ובגופם להפר עצת ד' אשר לומדים עם האומות לפע"ד גדול עונם מנשוא, ולא יראו בנחמות ציון" עכ"ל.

דעת המהרי"ץ חיות *(סוטה לה, ב)* שכבר חילקו הפוסקים בין תורה שבע"פ שאסור אבל תורה שבכתב מותר ללמד בן נח. וכך סבר בפשיטות להתיר לימוד תורה שבכתב לעכו"ם בשו"ת משיב דבר לנצי"ב *(יו"ד סימן עז)*.

בשלטי גיבורים על הרי"ף *(סוף פרק קמא בע"ז)* הביא בשם הריא"ז וז"ל "ונראה בעיני שישראל המלמדו הרי הוא עובר ולפני עור, ולא נאמר כל זה אלא בתורת משה ומצותיה שנצטוו בהן ישראל, אבל נביאים וכתובים נראה בעיני שמותר ללמדו שרואה בהן נחמות האמורים לישראל ותשובות שראוי להאמין לאפיקורסין וע"י כן אפשר שישלים דרכו". עכ"ל. מבואר שיש חילוק בין תורה לנ"ך.

ובמג"א *(או"ח שלד, יז)* מביא בשם השל"ה דס"ל להחמיר גם בזה ועיי"ש במחצית השקל.

שיטת המהרש"א בחידושי אגדות בחגיגה *(שם)* שהאיסור ללמד בן נח זה דווקא "טעם וסוד המצות". וכך בתפארת ישראל *(על המשניות זבחים יד, לו)* שהוראת המעשה בלי טעם אינו מחשב לימוד תורה לבן נח.

בשו"ת שרידי אש *(חלק ב, נו)* נשאל "ענותנותו דמר תרבנו לבקש חוות דעתי בענין הרצאה במכללה נכרית בנושא תלמודי". לאחר שדן בהרחבה בסיבות לאיסור ולהיתר מסכם את דבר התשובה "לכן בצירוף כל הטעמים המבוארים למעלה, דעתי נוטה להתיר הרצאה על משפטי ישראל בפני קהל שומעים שאינם יהודים. ופשוט, שאם ביו קהל השומעים נמצאים גם יהודים, שודאי מותר." עכ"ל.

סיכום הדף

נושא: עכו"ם שלמד תורה. דם מן החי. מצוות שחזרו ונשנו לישראל.

אמר ריו"ח גר שעוסק בתורה חייה מיתה **שנאמר** "תורה ציוה לנו מורשה" התורה ניתנה ירושה לנו ולא לעכו"ם, **ולא נכלל** בכלל המצוות של בני נח, שאם היא ירושה לנו הרי נכלל בגזל. **ולמי שלמד** שקוראים "מורשה" **כמו מאורסה**, דינו כבא על נערה המאורסה בסקילה. **ומה שאמר ר"מ** גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול ממה שנאמר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", **האדם** ולא ישראל דווקא, **ביארה הגמ'** שהכוונה שלומד ז' מצוות בני נח ולא שעמל בתורה.

התבאר לעיל בז' מצוות בני נח וכו', **שאמר רבי חנינא בן גמליאל** שהצטוו על דם מן החי, **המקור** "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" **לדעת רבנן** הכוונה לאבר מן החי, **לר"ח הכוונה** אף על דם מן החי, שלומד בשר בנפשו לא תאכל וכן דמו בנפשו לא תאכל. **ולדעת רבנן** הנזכר בפסוק "דמו" מתייחס להיתר אבר מן החי בשרצים. **ומבואר בהמשך הברייתא**, עוד אמר ר"ח **שאף ישראל** הוזהרו על דם מן החי, מחמת החיות של הבהמה מהסמיכות של איסור דם לאיסור אבר מן החי. **רבנן דרשו מהסמיכות**, שבבהמה נאסר מלבד דם השחיטה אף דם ההקזה שאינו דם הנפש.

דנה הגמ' מדוע נזכר איסור אבר מן החי לבני נח וחזר ונשנה לישראל, **משום דברי רבי יוסי ברבי חנינא**, מצוה **שנאמרה לבני נח ונשנתה לישראל**, נאסר לכולם. **אם נאמר לבני נח ולא חזר ונאמר לישראל**, רק ישראל נאסרו. **והנפק"מ** היא רק באיסור אכילת גיד הנשה לשיטת רבי יהודה. **מבארת הגמ'**, אם נשנה בסיני מוכח שהאיסור הוא לבני נח וישראל, **הראיה** מאיסור עבודת כוכבים שנענשו ע"ז הגויים שהיו בארץ למרות שנשנה האיסור. **ומה שלא נשנה שוב** נאמר רק לישראל, שאין דבר שלישראל מותר ולעכו"ם אסור. **ואמנם** מצאנו היתר **ביפת תאר** ואסור לנוכרי משום גזל, אין זה מחמת "איסור יפת תאר" **אלא** מחמת שעכו"ם אינם יכולים לכבוש את הארץ והיתר זה הוא רק בשעת כיבוש. **וגזל פחות משוה פרוטה**, זה מחמת שישראל מוחלים ולא מחמת שיש היתר או איסור.

מצוות מילה נאמרה לבני נח וחזרה ונשנית בסיני, בכ"ז נוהג **רק בישראל** משום שהפסוק השני בא להתיר מילה בשבת ולא להורות על מצוות מילה, ולכן נוהג רק בישראל. **מצוות פרו ורבו** נזכר לבני נח, וחזר ונשנה לאחר מתן תורה "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם", לא נשנה המצווה אלא הוצרך להתיר להם מחמת כל דבר שנאסר ע"י בי"ד צריך בי"ד אחר להתירו למרות שבטלה סיבת האיסור. **תמהה הגמ'** אם כן בכל מצוה ומצוה שנשתנה יש בה חידוש, א"כ לעולם לא מוגדר שנשנה בסיני, **מבארת הגמ'** שכוונת רבי יוסי, מדוע לא הסתפקה התורה להוסיף רק את הנצרך הוספה וחזרה ושנתה, **בהכרח** לומר שרק לישראל.

ומה שאמר רבי יוסי, שרק גיד הנשה לדעת רבי יהודה לא נשנית בסיני, הכוונה שלא נשנית כלל, שהרי מילה ופרו ורבו נשנה לצורך תוספת הלכות. **וי"א** שמילה נאמר רק לאברהם אבינו ולא לשאר בני נח, וא"כ היה במשמע **לחייב** בני ישמעאל **אולם** כבר נאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", **ואף בני עשו** לא מצווים, שהרי יצחק ולא כל יצחק. **שאל רב אושעיא**, א"כ בני קטורה לא יתחייבו במילה, **ביאר רבי יוסי בר אבין או רבי יוסי בר חנינא**, "את בריתי הפר" מרבה אף את בני קטורה.

אמר רב יהודה בשם רב, "לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ" **למדנו** שלא הותרה חית הארץ לאדם הראשון לאכילה כלל. **וכשבאו בני נח** הותר להם אכילת בשר מן החי שנאמר "כירק עשב נתתי לכם את כל", **אולם לא הותר אבר מן החי** "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו", **והמילה** "אך" ממעטת אבר מן החי בשרצים שמותר לבן נח. וביאר ר"ה שיצאו שרצים שאין הדם נחלק מהבשר.

כמבואר לאדם הראשון לא הותר בשר באכילה והנאמר "ורדו בדגת הים" **הכוונה למלאכה**, ושייך מלאכה בדגים כפי **ששאל רחבה**, האם יש איסור כלאים במנהיג עגלה שנקשרה לעז ביבשה ודג במים. **וכן** "ובעוף השמים" ה**כונה שימשלו בהם למלאכה**, ושייך בהם מלאכה כפי **ששאל רבה בר רב הונא**, מה דין דש באווזים ותרנגולים לגבי דברי רבי יוסי ברבי יהודה שאמר שאכילת פועל זה רק בפועל בידיו, האם נחשב שעושים מלאכה ביד. **וכן** הנאמר "ובכל חיה הרומשת על הארץ" **מתייחס למלאכה בנחש**, **שאמר רבי שמעון בן מנסיא** שיש להצטער על קללת הנחש, שהיה משמש אנשים וכל אחד מישראל היו מזדמנים לו ב' נחשים והיה משגר אותם לב' קצוות העולם להביא יהלומים וכו' והיו יכולים להביא עפר לצורך האדם.

ולמדנו שאדם הראשון היה יושב בגן עדן והיו מלאכי השרת **צולין בשר** ומוזגים לו יין, **מבארת הגמ'** שמדובר בבשר מן השמים שלא נאסר בזה, ויש מושג של בשר מהשמים **כפי המעשה ברבי שמעון בן חלפתא** שהלך בדרך ופגשו בו אריות רעבים ורצו לאוכלו, אמר "הכפירים שואגים לטרף" וירדו מן השמים ב' ירכות של בהמה, ירך אחד אכלו האריות, **את השני לקח רבי שמעון** והביא לבית המדרש ושאל האם זה טהור או טמא, **אמרו לו** אין דבר טמא יורד מהשמים. **שאל רבי זירא** את אבי אבהה, האם גם באופן שירד לו דמות חמור גם אינו טמא, **אמר לו** שלא יורד מהשמים דבר טמא *(וביאר רש"י שאם ירד דמות טמא, יהיה טהור)*.